

21 YY. SAVAŞLARI VE HABER

Bölüm I

Ayşe CENGİZ *

Şebnem ÇAĞLAR**

*"Haberlerin en önemli özelliği ne söylendiği değil,
ne kadarının söylenmediğidir."*

Philip Schlessinger (Schlessinger, 1994: 167)

21st Century's Wars and News

Ever increasing technological means and capabilities have contributed many fresh concepts to the new notion of "war," such as the war of live coverage; embedded journalism, non-war war, and hyperrealism. Particularly, some thinkers who claimed, "the gulf war could not actualize" before the Gulf War, have stated after the Gulf War that "the Gulf War did not actualize;" and they were right. What was seen on the TV was not the war itself, but it was merely the vision of war.

Key Words: War journalim, embedded journalism, hyperrealism.

* İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

** İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü.

Giriş

Toplumsal olaylar, toplumların o an içinde buldukları teknolojik imkanlardan, hakim paradigmalardan ve dönemin kültüründen ayrı düşünülemez. Yaşanılan toplumsal olayların önemli-önemsiz/iyi-kötü/doğru-yanlış olarak değerlendirilmesinde sözünü ettiğimiz etkenlerin rolü büyüktür. ‘Savaş’ çağlar boyunca insanların/toplumların birbirleriyle olan güç/iktidar çekişmelerinin, ihtiyaçlarına gidermek için imkanların paylaşımının ya da belki de bir aşkın kıskançlığının sonucu olmuştur. Savaşın neden yapılabileceğine ilişkin kurallar, savaştaki etik değerler de toplumların dünya görüşlerini önemli ölçüde ortaya koymaktadır.

İçinde bulunduğumuz çağ, belki de “barış” kavramının en fazla kullanıldığı çağdır. ‘Dünya Barışı’, ‘Küresel Barış’ kavramları en ‘savaşçıl’ ülkeler/toplumlar için bile sıkça kullanılan ifadelerdir. Hatta yaşanılan tarihe iz bırakmış savaşların çıkış nedenleri de artık ‘dünya barışı için’dir. Artan teknolojik imkanlar, gelişmiş savaş araçları yeni bir ‘savaş’ kavramını da ortaya çıkarmıştır. Yüzyılın gelişmiş teknolojik ve zihinsel savaş araç gereçlerini kullanan hakim, zengin, süper güçler; ve tabi bu Yeni Dünya Düzeninin en güçlü temsilcisi Amerika, 21. Yüzyılın ‘savaş’ kavramını, gerekçeleri ve uygulanasıyla; ahlaksal ve kültürel uygulamalarıyla belirlemiştir.

Bu çalışmada, çağımızda yaşanan savaşlardaki değişimlerin ve farklılıkların gazetecilik açısından neler olduğunu ve yaşanan bu

değişikliklerin haber kavramını ne ölçüde etkilediğini incelenmeye çalışılacaktır.

1. Dünya Savaşı: Propagandanın Gücü'nün Keşfi

Kitle iletişim araçlarının/medyanın savaşta kullanımı ilk olarak 1. Dünya Savaşı ile başlamıştır. 1921'de Roger Babson'ın "savaş bize propagandanın gücünü gösterdi, Amerikan halkına herhangi bir şeyi satmak için nasıl hareket etmemiz gerektiğini biliyoruz şimdi," demesindeki neden de budur. Ivy Lee'nin yeni bir çizgi başlattığı 1906 yılından Amerika'nın savaşa girmesine kadarki dönemde halkla ilişkiler alanına hakim olan sloganlar "gerçekçi argümanlar" ve "rasyonel ikna" olarak karşımıza çıkmaktadır. Savaştan sonra Lee'nin argümanları belirgin bir değişim geçirmiştir. Lee de 1921 yılında yapılan röportaj sırasında, duyurma faaliyetlerinin kitle psikolojisiyle çok yakından ilgili olduğunu ve insanların zihinlerinden çok duyguları aracılığıyla yönlendirilebileceğini unutmamamızı söylemiştir. Lippman ise sansür olmadan propaganda yürütülemeyeceğini, propaganda yürütmek için halk ile olaylar arasında bazı bariyerlerin bulunmasının şart olduğunu, gerçek çevrenin sınırlandırılıp insanların aklında arzuladıkları sahte çevrelerin yaratılması gerektiğini belirtmişti.(Becerikli, 2001: 26) Savaş alanlarında kitle iletişim araçlarının gücü ve kitle iletişim araçlarının en güçlü silahı olan propaganda böylelikle kullanılmaya başlamıştır.

2.Vietnam Savaşı: Kitle İletişim Araçlarının İnanırcılığı Sorgulanıyor

Vietnam'da gerçekte ne olduğu ile televizyonlar ve gazeteler aracılığıyla ABD halkına gösterilenler arasında çok önemli farklılıklar vardı. Medyanın sansasyon etkisi ve haberleri seçiş tarzı, ABD halkının savaşı algılayış biçimi üzerinde önemli etkiler yaptı. Bir taraftan gazete editörlerinin savaş haberlerini daha çekici kılmak için çarpıtmaları, diğer taraftan da deneyimsiz gazetecilerin yetersiz analizleri ve taraflı resmi açıklamalara rağbet etmeleri, ABD halkının Vietnam Savaşı'nı gerçek yönleriyle bir bütün olarak algılamasını engelledi. ABD medyası, özellikle de televizyon, Vietnam'da ABD askerlerinin gerçek durumunu, gelişmiş teknoloji ile neler yaptığını, çalışmalarında ne ölçüde başarı sağlandığını anlatma ve ilgili programlar üretmede yetersiz kaldı. Gündemin egemen ideoloji etrafında oluşturulmaya çalışılması gibi yöntemlerle resmi bakış açısından sunuldu. Bu durum, izleyicilerin sürüp giden savaşla ilgili olarak anlatılanlara şüphe ile yaklaşmalarına neden olmaktan başka bir işe yaramadı. (Atabek,1995:187-188)

Can Kozanoğlu, savaşların da popüler kültürle yoğun bir alışverişi olduğunu, filmlerin, kitapların, şarkıların savaşın yarattığı insanlık hallerini yansıttığını belirtmektedir. Özellikle şarkıların savaş zaferle anılıyor olsa bile içlerinde hüznü taşıdıklarını vurgulamaktadır. "Amerikalılar'ın Vietnam'daki kahramanlık şarkısı Ballad of Green Berets'i kim takar şimdi? Ama Vietnam'da ölenleri, bedenen ya da ruhen

kaybolanları anlatan şarkılar hâlâ dinleniyor. Hatta savaşla pek alâkası olmayan bir şarkı, What a Wonderful World, bir süredir Vietnam'ı onlardan daha öncelikli olarak simgeliyor. İçindeki ekstra hüznün dozundan olsa gerek.”

(Kozanoğlu:<http://www.milliyet.com.tr/2003/10/16/sanat/san06.html>)

3.Körfez Savaşı: İlk Medyatik Savaş

1991 yılında yaşanan Irak Savaşı, “Canlı Yayın Savaş”ın ilk örneğidir. Canlı yayın araçlar ve uydularla izlenen ilk “popüler savaş”tır. Körfez Savaşı’nda medyanın en popülerleri de yine televizyon olmuştur. Haberler televizyonun kendi doğasından gelen koşullara göre yapılandırılmış ve sunulmuştur. Televizyonun en “gerçek” yönleri dahi haberler gibi- fantezi ve erotik unsurlar taşır. Sunucuların, muhabirlerin cazibesi; siyasi şahsiyetlerin ve haber yayınlarının diğer öznelerinin rehinerin, güzellik kraliçelerinin, suçluların ve suç kurbanlarının- cazibesi vardır. Televizyon haberlerinde sunulan konuların büyük kısmını teşkil eden şiddet, savaş ve felaket sahnelerinin sansasyonel, hatta sadomazoistik bir cazibesi vardır; polis tarafından dövülen göstericiler, bir savaş ya da devrim sırasında idam edilen mahkumlar, bir uçak kazasının ardından kalan enkaz görüntüleri... Bu açıdan haberlerdeki şüphe götürmeyen “gerçeklik” unsuru, televizyonda yayınlanmasıyla kendiliğinden bir fantaziye, duygusal vurgularla yüklü olan ve bazen kurgudan zorlukla ayırddilebilen imajlarla anlatılan bir hikaye şeklindeki

hülyaya -dramaya- döndürür.(Esslin,1991: 35) Ayrıca seyredilme kaygısı, televizyon haberciliğini sansasyonel olmaya iter, olayların derinlemesine incelemesi, bütün yönleriyle ele alınması sözkonusu olamayacağından, sansasyonellik haberin içeriğinde ve araştırılma becerisinde değil, görsel etkileyciliğinde yaratılmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda teknik becerilerin sergilenmesi, bazen başlı başına etkin bir habercilik olarak algılanabilmektedir. Naklen yayımlar, uydu bağlantıları ya da sıcak çatışmaların cereyan ettiği bir savaş cephesinden yayın yapmak: bunlar tamamıyla teknik donanımın becerileri olmasına rağmen, içeriğinin ne olduğu önemsenmeden, büyük habercilik olayları olarak lanse edilir. Oysa üstüne basa basa vurgulanan şey teknolojinin harikalarıdır.

Realiteden kaçış, bazı kültür sosyologlarının sanayileşmiş toplumlardaki insanların sorunları ile ilgili konularda yaptıkları araştırmalarda ileri sürdükleri gibi, bireysel psikolojideki amneziye benzeyen bir tür “savunma mekanizması”dır.” (Oskay, 1994: 82-83) Habercilik de böylece teknolojik gelişmelerle paralel ilerleyen bir kavram olarak anılmaya başlanmıştır. Ancak Körfez Savaşı'nın bir ilginç noktası da bu savaş sırasında enformasyon bolluğu ve sunum biçimi ile, Huxley'in endişelerinde ne kadar haklı olduğunu göstermesi olmuştur. Gündüz Vassaf çağımız insanının haberleri içeriğinden ve anlamlarından yoksun olarak sunulmasından dolayı, savaş ve ölüm haberlerini bile asıl anlam ve öneminden soyutlayarak neredeyse film izler gibi eğlenerek izlediğini belirtmiştir. “Yirminci yüzyılın sözde enformasyon toplumu, belki de

önceki yüzyılların tüm toplumlarından daha zayıf bir belleğe ve daha az tarih bilgisine sahip, Bu, sansürden dolayı ya da İskenderiye'deki kitaplığımızın yanmış olmasından ötürü değil. Bu daha çok işittiklerimizi, gördüklerimizi ve okuduklarımızı seçme olanağından yoksun bırakan bir haber bombardımanıya karşı karşıya bırakılmamızdan ileri geliyor. O kadar çok haber var ki, günlük yaşamımızda adeta arka planda bir gürültü halini alıyor haberler. Tıpkı hızlı beslenme, hızlı kültür gibi, hızlı haberler de totaliter nitelikte. Çünkü insanları artık ayırım yapmayan duyarsız bir toplum olmaya yöneltiyor.”(Vassaf, 1995: 84)

Televizyon tarafından yapılan bilgi bombardımanı yani aşırı bilgilendirme o konudaki bilgi yoksuluğunu da beraberinde getiriyor. Oskay bu durumu; Fransız Devrimindeki “Tarihin Öznesi İnsan”dan medya tekelleşmesi ve teknolojik üstünlüğün belirleyiciliği ile birlikte, 1991’in Körfez Savaşı ve “tarihin tanığı bile olamayan insan”a geçiş korkusu olarak açıklıyor.Kitleler yalnızca dizileri izlerken değil, Körfez Savaşındaki olayları, Saddam’a ilişkin doğru ya da magazinleştirilmiş haber, savaşta belirleyici duruma gelmiş gibi görünen teknolojinin işleyişini izlerken de gerçeği değil, medya tekelerinin ve bunların arkasındaki metropol ülkelerdeki egemenlik yapısının kurguladığı ideolojik bir “dünya tasvirini” izlemektedir.” (Oskay, 1994: 110-111) Körfez Savaşı’nda yüksek teknoloji sistemlerin yarattığı “teknolojik örtüklük” duygusuyla savaşı algılama biçimlerimiz de yönlendirilmiştir.

Ekran artık günümüz dünyasında gerçekliğe katkıda bulunmak yerine, gerçekliğin yerine geçen çok güçlü bir metafordur. (Dağdaş, 2000: -)

Korkunun bayağılaştırılması kavramıyla da karşı karşıyayız. Duygusal olarak etkileneceğimiz görüntülerle o kadar çok karşılaşırız ki bir süre sonra artık onları normal karşılıyor, tepki vermez hale geliyoruz. Ahmet Oktay'ın da belirttiği gibi:

“Televizyon, birçok insanın uzağındaki savaşı yansıtırken sadece yaralananları, yıkılan binaları, gaz maskelerini göstermiyor, aynı anda kendilerini ister istemez güvenlik içinde hisseden bu insanları felakete karşı yabancılaştırıyor. Füzeler, bombalar düşüyor ama ölümün henüz kanlı pelerini ve tırpanıyla cephelerde gezinmeye başlamaması, insanların zaman zaman bir film seyrediyormuş duygusuna kapılmasına yol açıyor. Film korkutmuyor doğrusunu söylemek gerekirse: Gösterilen yıkım, katlanılabilecek hasarlar olarak algılanıyor.”(Oktay, 1995: 17)

1991'de, Körfez'deki düşmanlıkların açığa çıkmasından hemen önce, Baudrillard, “Körfez Savaşı Gerçekleşmez” başlıklı bir gazete makalesi yazdı. Savaş ilan edildiğinde ve kanlı bir çatışma gerçekleştiğinde, Baudrillard, belki yanıldı diye düşünebilir. Hiç de değil. Savaş bitiminden sonra, Baudrillard, “Körfez Savaşı Gerçekleşmedi” başlıklı ikinci bir makale yazdı. Demek istediği, bu savaşın, tarihteki öteki savaşlardan farklı olduğu idi. Bu iletişim araçları çağının bir savaşı, dünya üzerindeki öteki izleyicilerle birlikte George Bush ile Saddam Hüseyin'in de gerçekte 'neler olduğunu' görebilmek için CNN'i izlediği bir

televizyon olayıydı (Giddens,2000:403); Baudrillard'ın deyişle “insanlık o savaşı bir görüntü olarak yaşadı, Karşımızda duran gerçekliğin kendisi değil, görüntüsüydü.(Kahraman; <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=33840>)

Gerçeklere ulaştığını zanneden kamuoyu medyanın hipergerçekliğine maruz kalıyor.

Fransız düşünür Jean Baudrillard, iki gerçeklik biçimi olduğunu söylüyor. Yaşadığımız fiziki gerçeklik ve medya yoluyla üretilen hipergerçeklik. Hipergerçeklik çoğu zaman yaşadığımız fiziki gerçekliğin yerini alır. Yani medyatik gerçeklik fiziki gerçeklikten daha gerçek konuma geçer. (Horrocks, 2000: 6)

Bunu gerçeğin gerçekten daha gerçekmiş gibi gördüğü ve yakalanması ya da algılanması çok güç, çok gizli ve çok kurnazca çekilmiş çizgiler aracılığıyla görmek mümkündür. Bütün iletişim ve enformasyon araçlarının görevi (konuşmalar, canlı yayınlar, sinema, dürtüst televizyonculuk vs.) bu gerçeği ya da bu haddinden fazla gerçek olanı üretmektir.(Baudrillard, -:58)

Kaynakça:

- ATABEK Necdet, “Savaş ve Medya: ABD'nin Vietnam ve Körfez Savaşlarındaki Medya Politikaları”, Kurgu Dergisi, Sayı:13, Eskişehir, 1995.
- BAUDRILLARD Jean, Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu, Çev: Oğuz Adanır, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BECERİKLİ Sema Yıldırım, “Halkla İlişkiler Alanının Toplumsal Tarihi”, Virgül Dergisi, Sayı:43, Eylül 2001.

- DAĞDAŞ Banu, “İmajlar Bizi Hala Çekiyor Mu?”, Kitap Eleştirisi, İletişim Dergisi, Ankara, Yaz, 2000.
- ESSLIN Martin, TV Beyaz Camın Arkası, Çev: Murat Çiftkaya, Pınar Yayınları, İstanbul, 1991.
- HORROCKS Christopher, Baudrillard ve Milenyum, Çev: Kaan H. Ökten, Everest Yayınları, İstanbul, 2000.
- KOZANOĞLU Can, Popüler Kültür ve Savaş, <http://www.milliyet.com.tr/2003/10/16/sanat/san06.html>
- MATTELARD Armand, İletişimin Dünyasallaşması, Çev.:Halime Yücel, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- OKTAY Ahmet, “Savaşla Yaşamak”, Medya ve Hedonizm, Yön Yayınları, İstanbul, 1995.
- OSKAY Ünsal , İletişimin ABC’si, Simavi Yayınları, İstanbul, 1994.
- SCHLESSINGER Philip, Medya, Devlet ve Ulus, Çev.: Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.
- VASSAF Gündüz, Cehenneme Övgü, Çev: Ömer Madra, Zehra Gençosman, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
- GIDDENS Anthony, “Sosyoloji”, Yay.Haz.:Nüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000.
- KAHRAMAN Hasan Bülent, “Gerçek Gerçeğin Düşmanı”, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=33840>.